

Tvångspensionering inom akademien

Per Flensburg, Professor emeritus i Informatik

Regeringen skapade 16 augusti 2018 Delegationen för senior arbetskraft som i november 2020 lade fram sitt slutbetänkande: "Äldre har aldrig varit yngre – allt fler kan och vill arbeta längre". Där konstaterar man att dagens 70-åringar är som 50-åringar var för 20 år sedan: Lika friska och pigga. Enligt direktiven ska delegationen bidra till ökad kunskap om forskning om äldres möjligheter och även föreslå åtgärder som motverkar åldersdiskriminering för att bättre tillvarata äldres kompetens och erfarenhet. Det är främst det senare området jag ska diskutera här.

Delegationen konstaterar att allt fler vill och kan arbeta även efter pensioneringen och pekar på ett antal fördelar:

- Allt fler har arbeten som de upplever stimulerande, ger glädje och mening i tillvaron. Detta påverkar hälsan på ett positivt sätt
- Det är ekonomiskt fördelaktigt, både för arbetsgivare och arbetstagare om pensionen tas ut senare.
- Seniorers bibehållna arbetsförmåga är en kritisk resurs för att bibehålla kompetensen
- Seniorers kognitiva förmåga är fortfarande hög och har förbättrats de senaste 40 åren. Det är en kompetens som bör tas tillvara.
- Hälsan har blivit mycket bättre och behandlingsmetoderna har förbättrats. Det medför att människor blir vid god vigör längre och kan arbeta även vid hög ålder.

Men det finns ett område som delegationen inte tar upp och det är tvångspensioneringen av universitets- och högskolelärare och forskare! Efter 68 års ålder får en lärare vid universitet eller högskola inte längre ha fast anställning. Det innebär att vederbörande får inte lov att examinera ens på den enklaste nybörjarkurs trots en 40-årig verksamhet som både forskare och lärare inom området. Det är en kvalificerad kapitalförstörelse! Jämfört med utländska lärosäten är detta exceptionellt och delegationen påpekar också att Sverige behandlar sina seniorer väldigt dåligt. Det finns exempel på forskare som vid 97 års ålder fick nobelpriset och fortfarande är aktiva. I Sverige finns det exempel på världsledande forskare som mitt i en konferens, där de var värdar blev avstängda helt enkelt för att de råkade fylla 68 år!

2020 fanns det, enligt SCB, 26 193 fast anställda undervisande och forskande personal; en till antalet liten grupp, men till betydelse desto större. Alla dessa blir tvångspensionerade vid 68 år ålder! På många ställen är det dock möjligt att fortsätta några år till som gästlärare, timanställd, projektanställd på deltid, men det tar slut. Det kan också finnas andra kategorier, t.ex. inom militären, som har liknande regler, om detta vet jag inget. Delegationen har emellertid inte speciellt tagit upp problemen med de som av regelverk eller tradition tvingas gå i pension, vilket är synd, för tusentals universitets- och högskoleanställda får inte lov att fortsätta arbeta fastän de både vill och kan. Dagens 70-åringar är 00-talets 50-åringar säger delegationen, men det gäller som sagt inte professorer och andra extremt högt utbildade. Vid 68 års ålder anses de alltför senila för att ens kunna få examinera de enklaste nybörjarkurser.

Nu kan man hävda att som senior har ju professorn sin pension, ofta en hygglig sådan, och är fri att forska på vad han eller hon vill. Men så enkelt är det inte. Om en professor vill sända

in en artikel till en tidskrift, måste han eller hon ange en hemvist, en affiliation, som är en organisation vederbörande tillhör. Blir artikeln antagen, måste då professorn betala 20-30 000 kr för att få den publicerad. De flesta universitet och högskolor har avtal med de mest inflytelserika förlagen om gratis publicering. För att bedriva forskning behövs också redskap i form av bibliotek, databaser och laboratorier för naturvetare. Allt detta kostar massor av pengar som eller den enskilde forskaren inte har. Betänker man då att de personer som fråntas dessa möjligheter har kvar sin fulla intellektuella kapacitet och dessutom många års erfarenhet och minst 10 års fortsatt möjlighet att verka, inser man att handlar om kvalificerad kapitalförstörelse.

En lösning på detta problem är att ändra regelverket så det är möjligt för seniorer att arbeta kvar på sin arbetsplats med reducerad eller rent av obefintlig lön om de så önskar. Det kan dock tänkas att universiteten och högskolorna vill ta in nya personer och därför vill putta ut de gamla. Det kan finnas konstiga interna regler om kontorsyta och betalning för densamma.

En annan lösning är att ta tillvara Delegationens idé om flera karriärer under livstiden och skapa en nationell forskningsinstitution baserad på tvärvetenskap, dit de forskare kan söka sig som efter sin universitets/högskolekarriär i samarbete med likasinnade kan ägna sig åt fri och tvärvetenskaplig forskning. Ett sådant institut finns redan och heter Strömstad akademi.

Strömstad akademi började 2008 som en sammanslutning av seniora forskare som lämnat sin modersinstitution antingen genom tvångspensionering eller av fri vilja. De fick en hemvist de kunde använda i sin fortsatta forskning. Tillkomsten beskrivs i en uppsats av förre rektorn, Lars Broman: <http://stromstadakademi.se/Histbakom.pdf> Under årens lopp har man även tagit in icke-seniora forskare som uttryckt intresse av att vara ledamöter. Strömstad akademi har för närvarande 163 ledamöter från 14 länder som representerar 88 ämnen. 70 stycken är professorer, 30 docenter, 13 hedersprofessorer (varav 4 nobelpristagare), 34 lektorer och resten andra forskare. De är sålunda högt kvalificerade och erfarna forskare, de flesta har forskat i minst 30 år och de representerar sammanlagt över 3 500 års forskningserfarenhet. De är färdiga med sina karriärer och kan därför samarbeta både prestigelöst och tvärvetenskapligt.